

УДК 338.431.4

Л. Л. Мельник,

к. е. н., доцент кафедри менеджменту організацій,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

С. В. Васильєв,

к. е. н., доцент кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

В. О. Олексюк,

к. е. н., доцент кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

НАЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ТА НАПРЯМИ ЇЇ НАБЛИЖЕННЯ ДО МОДЕЛЕЙ ЕКОНОМІЧНО РОЗВИНЕНИХ КРАЇН СВІТУ

L. Melnik,

PhD in Economics, Associate Professor of Management of Organizations Department

S. Vasil'ev,

PhD in Economics, Associate Professor of Economic Theory and Economics of Agriculture Department

V. Oleksuk,

PhD in Economics, Associate Professor of Economic Theory and Economics of Agriculture Department

Dnipropetrovsk State Agrarian and Economic University

THE NATIONAL MODEL OF AGRICULTURE AND DIRECTION OF THE FORTHCOMING TO THE MODELS OF DEVELOPMENT COUNTRIES

У статті досліджено зміст і сучасний стан національної моделі сільського господарства, її порівняння із моделями економічно розвинених країн світу, напрями і важелі наближення вітчизняної моделі сільського господарства до останніх.

The content and modern state of the national model of agriculture as compared with models of developed countries, and directions and leverages of the forthcoming of the national model of agriculture in the direction to the ones are investigated in this article.

Ключові слова: модель економіки, модель сільського господарства, форми господарювання, регуляторні механізми, розвиток, ефективність.

Key words: model of economics, model of agriculture, forms of management, regulation, development, efficiency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ключовою проблемою розвитку сільського господарства на початку аграрної реформи був вибір його моделі. Більшість науковців аграрного профілю вважали, що в сільському господарстві необхідно формувати багатуокладну економіку. Відносно пріоритетної форми господарювання, то у наукових і практичних колах єдності поглядів не було досягнуто. Більшість надавала перевагу приватно-сімейним формам, фермерським господарствам зокрема. І не випадково — первинний принцип земельної реформи: "земля має належати тим, хто її обробляє". Відносно розробки концептуальних засад моделі розвитку сільського господарства, то В.Я. Месель-Веселяк вважає, що "в Україні було відпрацьовано власну модель реформування аграрного сектора в цілому і земельних відносин зокрема" [6, с. 21]. Всупереч цьому В.Г. Андрійчук веде мову "...про те, що до цих пір ні

наука, ні законодавчий орган, ні державні управлінські структури не дали чіткої відповіді на ключове стратегічне питання: яку модель розвитку сільського господарства ми будемо і якою вона має бути в перспективі" [1, с. 5].

Останнє положення більш відповідає реаліям минулого і сьогодення. Якоїсь концепції розвитку сільського господарства, не кажучи вже про його модель, влада України не розробляла і не має понині. Образно кажучи, на найвищих рівнях державної влади була і залишається невизначеність. Більш того, бракує навіть теоретичних розробок щодо самого поняття "модель економіки" в цілому і сільського господарства зокрема. Більшість науковців за модель сільського господарства приймають структуру форм господарювання, їхні розміри, хоча є й інші підходи, наприклад, техніко-технологічний. Про це свідчить теза, згідно з якою в Україні є нагальна "...необхідність формуван-

ня... вже в найближчій перспективі інноваційної моделі розвитку сільського господарства, яка спроможна забезпечити його стійке прискорене зростання" [12, с. 13]. Викладені положення дають підстави стверджувати наступне: питання щодо сучасної й майбутньої моделі сільського господарства є надзвичайно важливим як в теоретичному, так і практичному аспектах.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Науково-методологічні і практичні питання щодо оцінки сучасного стану розвитку сільського господарства і яким шляхом воно буде розвиватися в майбутньому втілені у працях вчених економістів-аграрників В.Г. Андрійчука, М.В. Зубця, Ю.О. Лупенка, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, П.Т. Саблука, В.В. Юрчишина й багатьох інших. Попри значну увагу до даної проблеми, не вирішеними або дискусійними залишається низка питань, пов'язаних з пошуком найбільш раціональної для України моделі сільського господарства у цілому, і її господарської організаційно-правової будови зокрема. Саме ця обставина вимагає більш поглибленого дослідження зазначеного питання.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження змісту й соціально-економічного потенціалу сучасної моделі сільського господарства, визначення напрямів її прогресивного розвитку, наближення до кращих світових моделей.

ВИКЛАД ОСНОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Перш ніж почати виклад змісту означеної в назві статті проблеми, вважаємо за необхідне розкрити економічний зміст категорій "модель економіки" у цілому, і "модель сільського господарства" зокрема. На підставі вивчення літературних економічних джерел та здійсненого їхнього аналізу можна запропонувати наступне положення. Економічна модель — це спрощене виділення у певній економічній системі або національній економіці як мінімум таких соціально-економічних параметрів.

1. Рівень розвитку техніко-людської складової аграрного виробництва, а відповідно продуктивність й ефективність останнього.

2. Форми власності й господарювання.

3. Регулятивні механізми (господарський механізм та його складові) у цілому і державний зокрема.

4. Соціальний аспект аграрної сфери (усіх її складових — сільське господарство, добро-

бут селян тощо). У цьому зв'язку доречним є положення тих науковців, які вважають, що подальший розвиток агросфери "... потребує застосування соціоекономічних підходів до оцінки різних типів виробників сільськогосподарської продукції, що передбачає врахування не лише економічних, але й позаекономічних результатів їхньої діяльності, зокрема участі у відтворенні соціального і природного середовища, у якому вони функціонують, продукування суспільних благ, досягнення цілей сільського розвитку" [9, с. 31].

Зрештою системний аналіз діючої моделі сільського господарства дасть змогу визначити її позитиви, притаманні численні проблеми та можливі напрями й засоби їхнього подолання в перспективі.

У контексті викладеного вважаємо, що до реформена модель сільського господарства в Україні була насамперед одержавленою, але не тотально державною. Одержавленість її виражається в таких процесах: 1) державна власність на землю; 2) сектор державних підприємств (радгоспи); 3) господарський механізм (централізоване, директивне державне планування й управління). Разом з тим сільське господарство єдина сфера в колишньому СРСР, у якій господарські одиниці функціонували на трьох формах власності: державній, кооперативній і приватній. Тобто вести мову про тотальну державну модель сільського господарства — некоректно. Достатньо вказати, що у приватному секторі (особисті підсобні господарства населення) вироблялася майже третина валової продукції сільського господарства (у 1990 р. — 29,6%).

Впродовж аграрної реформи здійснено докорінну перебудову одержавленої моделі сільського господарства. Відмітними рисами останньої в сучасних умовах є:

— три форми власності на виробничі ресурси і результати праці, тобто державна, комунальна і приватна. На базі останньої сформована приватно-спільна власність;

— замість домінуючих державних і одержавлених кооперативних господарств (радгоспів і колгоспів) створені та розвиваються різні приватні і приватно-спільні організаційно-правові форми господарювання. В секторі сільськогосподарських підприємств в аспекті кількості найбільша кількість господарюючих суб'єктів — це фермерські господарства (на 1 липня 2013 р. — 40,9 тис. од., що становить 73,2% до їхньої загальної кількості), а найменша — державні підприємства (відповідно 278 од. і 0,5%). Водночас за "економічною вагомістю",

тобто часткою у валовій продукції сільського господарства в 2013 р. фермерські господарства істотно поступають іншим недержавним формам господарювання — лише 7,6%, інші — 45,4% [11, с. 46; 51];

— істотні зміни відбулися в секторі особистих підсобних господарств, а саме: за період 1990—2013 рр. збільшилися в 6 разів площі землекористування, а також частка у валовій продукції сільського господарства з 29,6% до 46,0%, підвищився рівень товарності господарств населення [11, с. 46; 80]. У цілому сектор особистих підсобних господарств втратив підсобність, став якщо і не провідним, то значним з точки зору обсягів виробництва валової продукції сільського господарства, зайнятості і доходів їхніх власників.

Стосовно господарського механізму, то в радянські часи механізм ринку діяв в основному формально (в більшій мірі щодо колгоспів і сектора особистих підсобних господарств, а також колгоспного ринку). Принаймні в суспільному секторі (колгоспи і радгоспи) головні організаційні питання будь-якої економічної системи: що, скільки, як, з ким і для кого виробляти вирішувалися централізовано партійно-державним апаратом. Нині — це прерогатива самих господарюючих суб'єктів в усіх недержавних агроструктурах, зрозуміло, виходячи із ринкових принципів господарювання. Держава (на жаль, у нас не кращим чином) вирішує ті питання, які не можуть бути вирішеними на мікрорівні і ринком взагалі, або їх більш доцільно розв'язувати на державному чи комунальному рівнях.

Не поліпшилася й матеріально-технічна база сільського господарства. Напередодні аграрної реформи колгоспи і радгоспи мали в достатку техніки, хоча вона якісно поступалася кращим зарубіжним аналогам. Нині практично загальноновизнаним є той факт, що матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств значно зменшилася кількісно, морально і фізично застаріла. Лише майже 10% агроформувань застосовують новітні агротехнології світового рівня, а в переважній більшості суб'єктів господарювання аграрного сектору на полях і фермах домінують витратні технології [3]. Тобто виключенням є анклав надвеликих агропромислових формувань, більшість з них — це "агрохолдинги".

З точки зору підприємництва нинішня модель сільського господарства оцінюється науковцями неоднаково. На думку одних — не всі товарні агроструктури здійснюють новаторські дії, а тому "... не можуть бути віднесені до підприє-

мницьких, бо це не веде до розвитку, прогресу" [7, с. 51]. Інші вважають, що суб'єктами підприємства стосовно сільського господарства виступають усі агроформування, включаючи державні підприємства [7, с. 495].

Держкомстат України вирішує це питання відносно спрощено. Усі зареєстровані юридичні особи за основним видом діяльності є підприємницькими. Відповідно особисті господарства населення (а це понад 10 млн од.) не є такими. Це питання потребує окремого дослідження. А тому лише відмітимо, що економічною ознакою віднесення агрогосподарств до підприємницьких є їхня товарність. Вони настільки підприємницькі, наскільки є товарними. Правовий статус взагалі некоректно використовувати як критерій підприємництва. Економічні відносини, як відомо, є базовими щодо юридичних. Ринкові принципи господарювання, особливо жорстка конкуренція, на основі якої здійснюється економічний відбір кращих господарників, економічне банкрутство, ризик тощо, усе це стимули до прояву творчості, новаторства, підприємливості в господарській діяльності кожного товаровиробника.

Викладені положення дають підстави стверджувати, що розбудована і діюча національна модель сільського господарства є переважно приватною і ринково-підприємницького типу. До речі, це положення офіційно визнано й світовою спільнотою. Водночас не звертається належної уваги на ту обставину, що в нас ринково-підприємницьке середовище далеко не цивілізоване, навіть потворне, оскільки є привабливим для зловживань і численних порушень щодо власності й господарювання.

Заслуговує на увагу питання щодо порівняння вітчизняної моделі сільського господарства із зарубіжними. При цьому науковцями використовуються різні критерії. Зокрема стверджується, що "створені форми господарювання за розмірами відповідають моделям світового ведення галузі: великі сільськогосподарські підприємства — американській і колишнього Радянського Союзу, фермерські — європейській і американській, а господарства населення — японській і китайській моделям" [12, с. 142].

Дане положення, на нашу думку, є спрощеним, оскільки для оцінки моделі сільського господарства використовується лише показник — "розміри" господарств. Цього явно недостатньо. Якщо виходити із показників розміри господарств, то, наприклад, і в США можна виокремити усі названі вище моделі сільського господарства, особливо чисельною є "японська і китайська моделі". За даними останнього пере-

пису (2012 р.) в сільському господарстві США функціонували 2 млн 109 тис. фермерських господарств (середня площа їхньої землі становила 434 акра), з них 224 тис. використовували від 1 до 9 акрів, а 590 тис. — від 10 до 49 акрів. Понад 1/4 (28,5% від загальної площі ферм), а це 600 тис. ферм, виробили 0,1% товарної продукції, або 118 доларів у розрахунку на одну ферму в рік.

У зв'язку з цим заслуговує на увагу більш системний підхід тих вітчизняних науковців, які вважають, що в принципі на світоглядному рівні узагальнення можна виділити дві моделі сільського господарства: ЄС, США і Канади та Латинської Америки (не беручи до уваги китайську модель, яка має свою неповторну специфіку).

Євроамериканська модель будується на масштабній підтримці фермерів, а також підтримці розвитку сільського укладу, протекціонізмі внутрішнього ринку (внутрішніх виробників) через високі імпортні мита й складнощі технічного характеру входження на внутрішній ринок іноземних товарів, домінуванні невеликих за розмірами ферм, насамперед в Європі, забезпеченні альтернативної зайнятості сільського населення тощо (наприклад, жорстке регулювання вирощування ГМО-культур і купівлі землі іноземцями).

У Латинській Америці державна підтримка аграріїв значно менша, інколи відсутня взагалі, істотно менші обмеження на вирощування ГМО-культур і на продаж землі іноземцям, домінують великі корпорації, значно більші середні розміри ферм. Наприклад, у Бразилії, яка за окремими важливими параметрами розвитку сільського господарства має чимало спільного з Україною, середнє за величиною фермерське господарство обробляє 1,5 тис. га землі. Водночас тут функціонує багато корпоративних структур із площею до 50 тис. га. Регуляторні важелі розвитку сільського господарства в Латинській Америці істотно відрізняються від євро-американських на фоні кардинальних відмінностей у розмірах землекористування окремих суб'єктів господарювання в аграрному виробництві [1, с. 5].

Як бачимо, в даному випадку акцентується увага на такому, безперечно важливому критерію моделі сільського господарства — регуляторні дії держави щодо останнього. Водночас не йдеться про її техніко-технологічну оснащеність, соціоекономічну оцінку.

Викладені положення дають підстави стверджувати, що вітчизняна модель сільського господарства має чимало спільного із моделями

економічно розвинених країн. Йдеться передусім про приватну і приватно-спільну власність на засоби й результати праці, економіко-правову самостійність господарюючих суб'єктів, їхні ринкові зовнішні зв'язки, розмаїття організаційно-правових форм агрогосподарств, істотна диференціація за розмірами, регуляторна роль держави щодо сільського господарства.

Разом з тим вітчизняній моделі сільського господарства притаманна низка особливостей, які, на жаль, характеризують її в негативному плані. Йдеться передусім про низький рівень техніко-технологічної оснащеності більшості агропідприємств. За даними науковців в цілому за рівнем технічної оснащеності вітчизняне сільське господарство нині відстає від сільського господарства країн-членів ЄС у середньому в 8—10 разів [8]. У планетарному масштабі технічну оснащеність науковці визначають таким чином: "... на одному полюсі знаходиться високо інтенсивне і технологічно забезпечене сільське господарство розвинених країн — США, ЄС, Канади, Австралії і Нової Зеландії; на другому — відстає, недостатньо озброєне, засноване на тягловій силі тварин і ручній праці сільське господарство найменш розвинутих країн з анклавами високої технології — експортоорієнтовані та експериментальні господарства. Між цими двома полюсами розміщується проміжний прошарок перехідних аграрних економік, до якого можна віднести Україну, Китай та Індію, де сільське господарство поєднується із застосуванням великої кількості ручної праці та аграрним переселенням у села" [12, с. 522].

Відповідно національна модель сільського господарства в разі поступається економічним моделям в розвинених країнах за продуктивністю й ефективністю, врожайністю основних сільськогосподарських культур. Зокрема урожайність основних культур в Україні приблизно в 2,5 рази менша, ніж у США та ЄС, хоча якість українських ґрунтів на порядок вища, ніж в інших країнах світу [12, с. 97].

Вітчизняна модель сільського господарства має істотні відмінності у порівнянні із моделями економічно розвинених країн не тільки в техніко-технологічній оснащеності, результативності, але й в контексті рівня розвитку таких прогресивних процесів як кооперація, інтеграція, створення й функціонування різних об'єднань фермерських господарств.

Загальновідомо, що останні у економічно розвинених країнах кооперовані, спеціалізовані. Так, у скандинавських країнах, Данії,

Нідерландах, Японії усі фермери охоплені коопераціями. Здійснення кооперації широко підтримується і Міжнародною організацією праці, і генеральною конфедерацією сільськогосподарських кооперативів ЄС (СОРА — COGECA), і Міжнародним кооперативним альянсом. Тому не випадково, що кооперативи займають вагоме місце в аграрному секторі розвинених країн світу. Вони є однією з основних форм самоорганізації та самопомоги сільськогосподарських товаровиробників.

В Україні, станом на 1 липня 2013 р. загальна кількість діючих сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів становила лише 562 од. До того ж нині в Україні процес створення обслуговуючих кооперативів практично зупинився, а в окремих її регіонах вони зовсім припинили свою діяльність, що викликає занепокоєння. Відносно перспектив щодо сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, то за деякими оцінками, їх кількість до 2020 року має зрости до 5 тис., хоча вона може і мала б бути вдвічі більшою з точки зору необхідності забезпечення сільськогосподарського виробництва [12, с. 31; 13].

Функціонуюча модель сільського господарства поступається зарубіжним і навіть дореформеній з точки зору рівня забезпечення продовольчої безпеки і в соціальному контексті. У економічно високорозвинених країнах проблема продовольчої безпеки вирішена на такому рівні, що абсолютна більшість людей в будь-який час мають фізичний та економічний доступ до безпечного й повноцінного продовольства. Йдеться як про задоволення потреб людей на фізіологічному рівні, так і за якісним складом раціону харчування. Такий рівень продовольчої безпеки гарантує добробут населення і сталий характер розвитку суспільства.

За період 1991—2013 рр. стан продовольчої безпеки в Україні погіршився. Але дискусійним є положення про те, що добове споживання продуктів харчування знаходиться "на межі критичного рівня". З точки зору середньодобового споживання по калорійності продовольча безпека в основному забезпечена. Водночас для абсолютної більшості українців має місце розбалансованість структури споживання продуктів харчування в контексті співвідношення фактичного їх споживання з науково обґрунтованими наборами. І це при тому, що Україна має величезні природні багатства для ведення сільськогосподарського виробництва і розв'язання не лише національної, а й світової продовольчої проблеми, що виявлятиметься не лише у нарощуванні обсягів аграрного вироб-

ництва, а й у пропонуванні безпечних і корисних продовольчих продуктів, що забезпечуватимуть потреби та харчові переваги людей для активного й здорового життя, як того вимагає саме поняття продовольчої безпеки. Нині, на жаль, сільське господарство України не здатне забезпечити навіть власне населення всіма основними продуктами харчування в межах раціональних норм споживання, не кажучи вже про експортну складову [4, с. 112].

Саме тому, як вважають провідні вітчизняні науковці, П.Т. Саблук зокрема: "... питання про гарантування продовольчої безпеки взагалі не повинно стояти на порядку денному. Будь-яка інша держава, може таке питання порушувати, крім України, яка володіє беззаперечними конкурентними перевагами саме в сільському господарстві" [10, с. 4].

Ресурсний потенціал сільського господарства, в основі якого знаходяться високопродуктивні землі сільськогосподарського призначення та сприятливі агрокліматичні умови, має значні можливості щодо збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, внеску галузі в підвищення рівня продовольчої та енергетичної безпеки, зростання експортного потенціалу держави.

Потребують нагального вирішення і соціальні питання притаманні вітчизняній агрофері. Для українського сільського господарства очевидною і основною проблемою є соціальна складова, яка за своїми не розв'язаними проблемами значно випереджає інші складові сталого розвитку — економічну і екологічну.

Досягнуте за останні роки завдяки проведеній земельній реформі та розвитку приватних форм господарювання на селі збільшення продуктивності агропромислового виробництва не приводить до адекватного підвищення рівня життя сільських жителів, а закладені в законодавстві правові і організаційні чинники сільського розвитку не спрацьовують. Примітивний підхід отримання короточасних вигод слід змінити на далекоглядний — довготривалий самопідтримуючий прогрес на засадах сталого розвитку.

Сталий розвиток аграрного сектору означає гармонізоване досягнення інтегрованих стратегічних цілей у різних сферах — економічній (ефективність), соціальній (прогрес і справедливість) та екологічній (безпечність) одночасно. При цьому вже йдеться про розвиток суто аграрної економіки у чистому вигляді з інтенсифікацією і концентрацією, які спрямовані на забезпечення прибутковості [12, с. 47; 189; 471].

Загальновідомо, що продуктивність, ефективність, екологічність аграрної сфери, її соціальний аспект в значній мірі залежить від регулятивних дій держави. Напевне, можна стверджувати, що у економічно розвинених країнах світу вона ефективна і дієва. На жаль, в Україні по всім напрямкам аграрна політика держави потребує удосконалення. Зокрема щодо її якості, науковці не без підстав, відзначають: "Присутня значна інерційність в адаптації до змінних економічних умов, оскільки часте реформування аграрного сектора не доводилося до логічного завершення, закінчувалося глибокою кризою в галузі, погіршенням соціально-економічного стану сільського населення, що вплинуло на формування недовіри їх до будь-яких державних новацій сільського життя, посилення міграційних процесів, ускладнення демографічного стану в сільській місцевості, що відбулося на кадрових ресурсах галузі" [5, с. 24].

Вважаємо, суть змін полягає насамперед в тому, що держава має зосередитись на вирішенні найбільш актуальних проблем галузі (техніко-технологічній, регулювання аграрного ринку, забезпеченню на належному рівні продовольчої безпеки, соціальному розвитку агросфери тощо). До того ж держава може і повинна використовувати з врахуванням національних особливостей агросфери, вже апробовані у світовій практиці низку ефективних напрямів і важелів регулятивних дій держави щодо сільського господарства.

Адже "сільське господарство як одна із специфічних, немонопольних і незахищених галузей, зважаючи на його особливе призначення та роль у забезпеченні добробуту населення й продовольчої безпеки країни, потребує виваженої державної політики протекціонізму та підтримки" [2, с. 3].

"З часів набуття Україною незалежності та початку ринкових реформ держава опановує нові, відповідні умовам функціонування економіки ринкового типу методи та механізми аграрної політики. Та державна аграрна політика в Україні ще не перетворилася на чинник сталого зростання аграрного сектору. Відсутність науково обгрунтованого чіткого бачення стратегічних орієнтирів розвитку аграрного сектору, принципів та форм побудови взаємовідносин між державою і сільським господарством, механізмів державної підтримки виробництва та сільських територій між іншим привнесли додаткову нестабільність у функціонування аграрного сектору, постійні зміни умов відтворення" [12, с. 256].

ВИСНОВКИ

Вчені-економісти ННЦ "Інститут аграрної економіки" вважають, що в Україні практично завершилося формування структури виробництва та системи його організації в процесі земельної і аграрної реформи. Існуючі форми господарювання практично всі збережуть місце у сільській економіці [12, с. 13]. Безперечно, в оглядовій перспективі господарська структура сільського господарства істотно не зміниться. Цей процес відбувається під дією низки обставин. Але держава має зважити на ту обставину, що в соціально-економічному аспекті в цілому, збереження селянства як такого і сільської мережі для суспільства і аграрної сфери зокрема кращим варіантом є така модель аграрного виробництва, у якій раціонально поєднуються агроструктури усіх розмірів.

За великим рахунком розбудована і діюча вітчизняна модель сільського господарства за техніко-технологічною оснащеністю, ефективністю, соціалізованістю поступається передовим зарубіжним і навіть дореформеній.

На початку ринкової трансформації одержавленого сектору сільського господарства вважалося, що саме приватна власність і ринок забезпечать підвищення продуктивності й ефективності агропідприємств і зростання добробуту селян. Натомість одержали переважно від'ємні результати. У 2013 р. у порівнянні з 1990 р. обсяги валової продукції сільського господарства в секторі реформованих сільськогосподарських підприємств зменшилися на 31,4%, а рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції з 42,6% до 11,1% (на 31,5 відсоткових пункти) [11, с. 44; 53]. Добробут селян не підвищився. Зумовлено це передусім недосконалою аграрною політикою держави. Саме тому сьогодні вкрай необхідно задіяти комплекс механізмів державного регулювання. Він повинен обов'язково включати заходи як економічного, так і організаційного і соціального характеру. Перш за все, це забезпечення дієвості макрорегулювання, створення сприятливого для розвитку всієї економіки середовища, забезпечення верховенства права, викорінення корупції. Це загальні проблеми нашого суспільства, без розв'язання яких ми не можемо рухатися вперед. Необхідне підвищення обсягів державної підтримки наукових досліджень і освоєння їх результатів в агропромисловому виробництві. Для цього необхідне формування ефективної інфраструктури у вигляді особливих агроекономічних зон, агротехнопарків, інформаційних центрів тощо [12, с. 472].

Література:

1. Андрійчук В.Г. Агропромислові формування нового типу в контексті стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. — 2013. — №1. — С. 3—15.

2. Дем'яненко М.Я. Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва / М.Я. Дем'яненко, Ф.В. Іванина // Економіка АПК. — 2009. — №9. — С. 3—9.

3. Зубець М.В. Інноваційно-випереджувальна модель якісно нового розвитку агропромислового виробництва / М.В. Зубець, П.Т. Саблук, С.О. Тивончук // Економіка АПК. — 2008. — №12. — С. 3—8.

4. Кирилов Ю.Є. Роль сільгоспвиробників у забезпеченні продовольчої безпеки України в умовах глобалізації / Ю.Є. Кирилов // Економіка АПК. — 2012. — №1. — С. 121—128.

5. Мазур Г.Ф. Удосконалення механізму державного регулювання та стимулювання розвитку агропромислового виробництва / Г.Ф. Мазур // Економіка АПК. — 2013. — №2. — С. 21—25.

6. Месель-Веселяк В.Я. Форми господарювання в сільському господарстві України: результати, проблеми, вирішення / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. — 2012. — №1. — С. 13—23.

7. Основи аграрного підприємництва [за ред. М.Й. Малика]. — К.: ІАЕ, 2000. — 582 с.

8. Прилуцький А.М. Конкурентоспроможність українського аграрного ринку: шляхи формування / А.М. Прилуцький // Агроінком. — 2012. — №7—9. — С. 7—10.

9. Прокопа І.В. Структура сучасного аграрного виробництва в Україні: соціоекономічних та організаційних аспекти / І.В. Прокопа // Агроінком. — 2012. — №7—9. — С. 24—31.

10. Саблук П.Т. Становлення аграрної політики в Україні / П.Т. Саблук // Економіка АПК. — 2006. — №1. — С. 3—7.

11. Статистичний збірник "Сільське господарство України" за 2012 рік / Державний комітет статистики України. — К., 2013. — 406 с.

12. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Збірник матеріалів Чотирнадцятих річних зборів Всеукраїнського конгр. вчен. економістів-аграрників, Київ, 16—17 жовтня 2012 р. / Редкол.: Ю.О. Лупенко, П.Т. Саблук та ін. — К.: ННЦ "ІАЕ", 2013. — 762 с.

13. Шебанін В.С. Розвиток кооперації в АПК: проблеми та напрями їх подолання / В.С. Шебанін // Економіка АПК. — 2013. — №2. — С. 9—12.

References:

1. Andriychyk, V.G. (2013), "Agroindustrial formations of new type in the context of strategy of development of domestic agriculture", *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 3—15.

2. Demyanenko, M.Ya. and Ivanuna, F.V. (2009), "State support as the factor of provision of competitive agrarian production", *Ekonomika APK*, vol. 9, pp. 3—9.

3. Zubets, M.V. Sabluk, P.T. and Tyvonchuk, S.O. (2008), "Innovation and proactive qualitatively new model of agriculture production", *Ekonomika APK*, vol. 12, pp. 3—8.

4. Kyrylov, Yu.Ye. and Osadchuk, I.V. (2012), "The role of farmers in food security of Ukraine in the context of globalization", *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 121—128.

5. Mazur, G.F. (2013), "Improvement of state regulation and promotion of agriculture production", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 21—25.

6. Mesel-Veselyak, V.J. (2012), "Forms of management in agriculture in Ukraine: results, problems and solution", *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 13—23.

7. Malik, M.J. (2000), *Osnovy ahrarnoho pidpriemnytstva* [Fundamentals of agrarian enterprise], ІАЕ, Kyiv, Ukraine.

8. Pryluts'kyj, A.M. (2012), "Competitiveness of Ukrainian agrarian market: ways of formation", *Agroinkom*, vol. 7—9, pp. 7—10.

9. Prokopa, I.V. (2012), "The structure of modern agricultural production in Ukraine: socio-economic and institutional aspects", *Agroinkom*, vol. 7—9, pp. 24—31.

10. Sabluk, P.T. (2006), "Formation of Agrarian Policy of Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 3—7.

11. State Statistics Service of Ukraine (2013), *Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy 2012. Statystychnyj zbirnyk* [Agriculture of Ukraine in 2012. Statistical yearbook], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

12. Lupenko, Yu.O. and Sabluk, P.T. (2013), "The development strategy of the agricultural sector for the period to 2020", *Zbirnyk materialiv Chotyrynadtsiatykh richnykh zboriv Vseukrains'koho konhresu vchenykh ekonomistiv-ahrarynykiv* [Proceedings of the fourteenth annual meeting of the All-Ukrainian Congress of Scientists agricultural economists], Kyiv, Ukraine.

13. Shebanin, V.S. (2013), "Development of cooperation in agriculture: problems and ways to overcome them", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 9—12.

Стаття надійшла до редакції 19.12.2014 р.